

Analiza položaja mladih i djece u Crnoj Gori: potrebe, institucionalna podrška i perspektive

NOVEMBAR 2025

Dokument je izrađen u okviru projektnih aktivnosti projekta „Zabrana diskriminacije manjinskih naroda“, koji je realizovan uz podršku donatorske mreže i u partnerstvu NVU Građanski aktivizam, NVU Centar za društvenu podršku i NVU Suncokret.

Projekat je dio zajedničkih napora organizacija civilnog društva i donatora usmjerenih na pregled i analizu položaja djece i mladih u Crnoj Gori kroz prizmu njihovih potreba i dostupne institucionalne podrške.

Sadržaj

<i>Sadržaj.....</i>	<i>2</i>
<i>Sažetak.....</i>	<i>5</i>
<i>1. Uvod i metodološka napomena.....</i>	<i>5</i>
<i>2. Ko su „mladi“ i „djeca“ u ovoj analizi</i>	<i>6</i>
<i>3. Ključne potrebe i izazovi mladih</i>	<i>7</i>
3.1. Socio-ekonomska sigurnost i standard	7
3.2. Obrazovanje: kvalitet, pravednost i integritet.....	7
3.3. Zapošljavanje, meritokratija i klijentelizam	8
3.4. Mobilnost i iseljavanje: racionalan izbor ili „bijeg“	8
3.5. Stanovanje i osamostaljivanje	9
3.6. Zdravlje, mentalno zdravlje i osjećaj bezbjednosti.....	9
<i>4. Djeca i adolescenti: rizici, školska klima i zaštita</i>	<i>10</i>
4.1. Porodica i podrška	10
4.2. Školsko okruženje: nasilje, vandalizam i droga	10
4.3. Kontakt sa institucijama i povjerenje	11
<i>5. Djeca i mladi pod institucionalnom zaštitom.....</i>	<i>11</i>
5.1. Priroda potreba: kontinuitet podrške	11
5.2. Obrazovanje, zapošljavanje i stanovanje.....	12
5.3. Kapaciteti sistema i podrška stručnim radnicima/ama....	12
<i>6. Institucionalna podrška: trenutno stanje i ključni jazovi</i>	<i>12</i>

6.1. Obrazovni sektor	13
6.2. Zapošljavanje i ekonomske politike	13
6.3. Socijalna i dječja zaštita	13
6.4. Zdravstvo i mentalno zdravlje	14
6.5. Bezbjednost, pravda i policija u zajednici	14
7. Perspektive i preporuke	14
7.1. Preporuke u oblasti obrazovanja	15
7.2. Preporuke u oblasti zapošljavanja i ekonomske sigurnosti	15
7.3. Preporuke za stanovanje i osamostaljivanje.....	15
7.4. Preporuke za mentalno zdravlje, bezbjednost i povjerenje u institucije	16
7.5. Preporuke za unapređenje sistema socijalne i dječje zaštite	16
8. Zaključak.....	16
Literatura.....	17
Aneks 1: Mapa potreba i institucionalnih odgovora	19
Aneks 2: Predlog indikatora za praćenje (15–29 / djeca i adolescenti)	22
A2.1. Indikatori ishoda	22
A2.2. Indikatori sistema i usluga.....	22
A2.3. Izvori podataka i odgovornosti	23

Sažetak

Ovaj dokument daje pregled i analizu položaja djece i mladih u Crnoj Gori kroz prizmu njihovih potreba, dostupne institucionalne podrške i srednjoročnih perspektiva. Analiza je zasnovana na tri izvora: (1) studiji o mladima u Crnoj Gori 2024 (Friedrich-Ebert-Stiftung i Centar za građansko obrazovanje, na osnovu IPSOS istraživanja), (2) analizi položaja djece i mladih pod institucionalnom zaštitom (NVO Juventas, 2023), te (3) pilot kvantitativnom istraživanju o samoprocjeni ponašanja koja dovode u sukob sa zakonom među srednjoškolcima (NVO Juventas, 2021). Dokument ujedinjuje nalaze o socio-ekonomskim uslovima, obrazovanju, zapošljavanju, mobilnosti/iselenju, vrijednostima i učešću, kao i o rizičnim ponašanjima, bezbjednosti i iskustvima sa institucijama.

Nalazi upućuju da se potrebe mladih mogu grupisati u četiri ključne cjeline: (1) kvalitetno i pravedno obrazovanje, (2) pristojan posao i meritokratsko tržište rada, (3) dostupno stanovanje i podrška u osamostaljivanju, te (4) zdravlje i bezbjednost, uključujući mentalno zdravlje i prevenciju nasilja. Dodatno, za djecu i mlade pod institucionalnom zaštitom prepoznaje se potreba za jačom post-institucionalnom podrškom i kontinuitetom usluga nakon punoljetstva, naročito u području stanovanja, obrazovanja i zapošljavanja.

1. Uvod i metodološka napomena

Položaj djece i mladih predstavlja jedan od najosjetljivijih indikatora društvenog razvoja. Kada mladi u većem broju doživljavaju nesigurnost, nepovjerenje u institucije, ograničene šanse za zapošljavanje i osamostaljivanje, posljedice se ne završavaju na individualnom nivou: rastu migracioni pritisci, slabi društvena kohezija, povećavaju se rizici od isključenosti i nasilja, a javne politike gube dugoročni potencijal. U tom

smislu, ova analiza se ne bavi samo „stanjem“ već i obrascima koji proizvode dugotrajne reperkusije.

Metodološki, dokument je sekundarna analiza dostupnih nalaza. Studija FES/CGO daje uvid u stavove i iskustva mladih uzrasta 14-29 na nacionalnom uzorku (N=501). Analiza Juventasa o djeci i mladima pod institucionalnom zaštitom oslanja se na kvalitativne metode (fokus grupe i intervjui) sa mladima koji napuštaju ili su napustili institucionalni smještaj, kao i sa stručnim radnicima/ama. Istraživanje Juventasa među srednjoškolcima (N=197) daje pilot indikatore o rizičnim ponašanjima, iskustvima nasilja, percepciji škole i povjerenju u policiju.

Ograničenja izvora su važna: (a) pilot istraživanje srednjoškolaca odnosi se na jednu školu i ne može se generalizovati na cijelu populaciju; (b) kvalitativni nalazi o institucionalnoj zaštiti imaju dubinu, ali nisu statistički reprezentativni; (c) nacionalno istraživanje mladih daje široku sliku, ali ne ulazi detaljno u specifične podgrupe (npr. mladi sa invaliditetom, romska populacija, mladi u ruralnim područjima). Uprkos tome, zajedničko čitanje ova tri izvora omogućava relativno pouzdano mapiranje dominantnih potreba i „uska grla“ institucionalne podrške.

2. Ko su „mladi“ i „djeca“ u ovoj analizi

U crnogorskom kontekstu, mladi se u javnim politikama najčešće definišu kao lica od 15 do 30 godina. U dostavljenoj FES/CGO studiji obuhvaćen je uzrast 14-29, što omogućava uporedivost sa regionalnim istraživanjima. Djeca se u ovoj analizi posmatraju kao lica ispod 18 godina, uz posebno razmatranje adolescenata i srednjoškolskog uzrasta, jer je to period u kojem se formiraju obrazovne i profesionalne putanje, vrijednosti i odnos prema institucijama.

Važno je naglasiti da „mladi“ nijesu homogena grupa. Razlike po regionu (sjever, centralni dio, primorje), tipu naselja (urbano/ruralno), socio-ekonomskom statusu, obrazovanju i porodičnoj podršci snažno utiču na šanse za osamostaljivanje. Posebno ranjive podgrupe su: mladi pod institucionalnom zaštitom ili oni koji izlaze iz sistema formalnog zbrinjavanja, mladi iz porodica sa višestrukim rizicima, kao i mladi koji se rano uključuju u rizična ponašanja ili imaju iskustvo nasilja.

3. Ključne potrebe i izazovi mladih

3.1. Socio-ekonomska sigurnost i standard

FES/CGO studija ukazuje da većina mladih navodi da porodice imaju dovoljno resursa za osnovne potrebe, ali značajan dio nema mogućnost boljeg standarda. U praksi, osjećaj „preživljavanja“ bez perspektive napredovanja često je okidač za iseljavanje, političku apatiju i nepovjerenje u institucije. Zabrinutosti mladih su snažno vezane za nezaposlenost, kvalitet javnih usluga i zdravstveni sistem, što pokazuje da mladi životne šanse ne doživljavaju samo kao lični izbor, već kao rezultat dostupnosti funkcionalnih javnih politika.

3.2. Obrazovanje: kvalitet, pravednost i integritet

Obrazovanje je centralna „poluga“ društvene mobilnosti, ali nalazi ukazuju na izraženo nezadovoljstvo. U FES/CGO studiji, 37,4% mladih izražava potpuno ili opšte nezadovoljstvo kvalitetom obrazovanja, uz veliki udio neodlučnih (35,2%). Posebno zabrinjava percepcija korupcije: 55% ispitanika se u potpunosti ili uglavnom slaže da postoje slučajevi „kupovine“ ocjena i ispita. Ovakva percepcija podriva povjerenje u sistem, demotiviše ulaganje u znanje i ohrabruje klijentelizam kao „alternativni put“ uspjeha.

U pilot istraživanju srednjoškolaca Juventasa dodatno se vidi problem školskog okruženja: 46,7% ispitanih navodi da su u školi česte tuče, 34,1% da su česte krađe, a 43,1% da je u njihovoj školi često korišćenje droga. Ovo, uz prisutno nasilje i onlajn uznemiravanje, pokazuje da se obrazovni sistem ne može posmatrati samo kroz kurikulum, već i kroz bezbjednost, odnos škole prema rizičnim ponašanjima i dostupnost podrške učenicima.

3.3. Zapošljavanje, meritokratija i klijentelizam

Tranzicija iz obrazovanja u zaposlenje predstavlja najkritičniju tačku osamostaljivanja. U FES/CGO studiji, 13,8% mladih navodi da je nezaposleno i aktivno traži posao, dok je dodatnih 32,7% nezaposleno ali trenutno ne traži posao aktivno. Istovremeno, značajan dio mladih smatra da su veze sa ljudima na pozicijama moći važan faktor za nalaženje posla (42,5%), kao i članstvo u političkoj partiji (32,8%). Ovi nalazi ukazuju na normalizaciju klijentelističkih obrazaca, što slabi motivaciju za ulaganje u vještine i znanje.

Za mlade koji napuštaju institucionalni smještaj, izazovi tržišta rada su još oštriji. U Juventas analizi o institucionalnoj zaštiti, kao dominantni rizici se identifikuju niži nivo obrazovanja, nestabilni uslovi stanovanja i teškoće u pronalaženju održivog zaposlenja, uz nedostatak kontinuirane systemske podrške nakon izlaska. To znači da se socijalna nejednakost „ugrađuje“ u početnu poziciju: oni koji nemaju porodičnu mrežu podrške ulaze na tržište rada sa manjim resursima i većim rizikom od siromaštva i marginalizacije.

3.4. Mobilnost i iseljavanje: racionalan izbor ili „bijeg“

Iseljavanje je jedan od najvidljivijih pokazatelja nezadovoljstva i neizvjesnosti. U FES/CGO studiji, 45,8% mladih ima barem umjerenu želju da se preseli u drugu zemlju na period duži od šest mjeseci, dok 36,5% nema želju za iseljavanjem. Kao glavni razlozi navode se poboljšanje životnog standarda (32,4%), bolje šanse za zaposlenje (18,2%), više plate (14,8%) i bolje obrazovanje (11,0%). Ovakav profil razloga pokazuje da je migracija pretežno socio-ekonomski motivisana, a ne samo kulturna ili avanturistička.

3.5. Stanovanje i osamostaljivanje

Stanovanje je ključna komponenta samostalnog života, ali mladi ga često rješavaju produženim ostankom u roditeljskom domu. FES/CGO studija pokazuje da 70,2% ispitanika živi sa makar jednim roditeljem, a 56,5% navodi da je stanovanje kod roditelja najjednostavnija i najudobnija opcija. Istovremeno, 36,5% bi željelo da živi samostalno, ali to ne može priuštiti. Ovi podaci ukazuju da je stambena politika (dostupnost najma, subvencije, socijalno stanovanje, krediti) indirektno i snažno povezana sa demografskim trendovima, ekonomijom i odlukama o iseljavanju.

Za mlade koji izlaze iz institucionalnog smještaja, stanovanje je egzistencijalno pitanje. Juventas analiza preporučuje razvoj i širenje usluge „stanovanja uz podršku“, kao i aktivniju ulogu lokalnih samouprava u obezbjeđivanju rješenja u opštinama porijekla mladih, uz povezivanje stambene podrške sa sigurnim zapošljavanjem.

3.6. Zdravlje, mentalno zdravlje i osjećaj bezbjednosti

Zdravlje se u FES/CGO studiji pojavljuje kao jedna od glavnih briga: nezaposlenost, kvalitet javnih usluga i zdravstveni sistem ističu se kao prioriteta, a prisutan je i izražen strah od teških bolesti. Kada se to poveže sa nalazima o nasilju u školi i u digitalnom prostoru, jasno je da mladima treba dostupna psihološka podrška, preventivni programi i razvoj vještina nošenja sa stresom.

U Juventas pilot istraživanju, dio ispitanika navodi iskustva nasilja (u školi i onlajn), kao i zabrinutost u vezi sa reakcijom institucija. Skoro polovina mladih smatra da bi policija sporo odreagovala u slučaju poziva na mjesto nasilnog zločina. Ovakve percepcije utiču na spremnost mladih da prijave nasilje i da traže zaštitu, što povećava rizik od „normalizacije“ nasilja i nepovjerenja prema sistemu.

4. Djeca i adolescenti: rizici, školska klima i zaštita

Položaj djece i adolescenata u značajnoj mjeri zavisi od porodičnog okruženja, školskog ambijenta i dostupnih usluga podrške. Pilot istraživanje Juventasa nudi indikatore koji, iako ograničeni uzorkom, pomažu da se prepoznaju ključne tačke intervencije.

4.1. Porodica i podrška

Većina srednjoškolaca u Juventas istraživanju navodi da živi sa oba roditelja/staratelja (85,8%), ali se registruju i stresori: značajan dio ispitanika navodi tešku bolest člana porodice, roditeljske konflikte ili razvod. Iako većina mladih kaže da se dobro slaže sa roditeljima, podaci o fizičkom kažnjavanju i udarcima ukazuju da dio adolescenata odrasta u okruženju u kojem je nasilje kao „disciplina“ prisutno.

4.2. Školsko okruženje: nasilje, vandalizam i droga

U Juventas istraživanju, 46,7% srednjoškolaca navodi da su u školi česte tuče, 43,5% primjećuje puno vandalizovanih stvari, a 43,1% smatra da je u njihovoj školi često korišćenje droga. Ovi nalazi upućuju na potrebu da škole, pored obrazovne, aktivnije preuzmu i ulogu zaštite i rane identifikacije rizika, uz saradnju sa roditeljima, centrima za socijalni rad, zdravstvenim službama i policijom.

4.3. Kontakt sa institucijama i povjerenje

Percepcija pravednosti i poštovanja u kontaktu sa institucijama oblikuje građansku kulturu mladih. U Juventas istraživanju, 53,1% ispitanih smatra da policija ne tretira jednako sve ljude, te da se lošije odnosi prema određenim grupama (navode se, između ostalog, Romi, korisnici droga, osobe slabijeg imovinskog statusa i drugi). U istom istraživanju, veliki dio mladih navodi da se policija prema mladima skoro nikad ili ponekad odnosi sa poštovanjem, što ukazuje na potrebu jačanja modela policije u zajednici, komunikacijskih vještina i procedura prilagođenih djeci i mladima.

5. Djeca i mladi pod institucionalnom zaštitom

Djeca bez roditeljskog staranja i mladi koji izlaze iz institucionalnog smještaja predstavljaju posebno ranjivu grupu. Juventas analiza (2023) fokusira se na iskustva u dvije najveće ustanove socijalne i dječje zaštite: Dječji dom „Mladost“ u Bijeloj i Centar za mlade „Ljubović“ u Podgorici, uz učešće stručnih radnika/ca i mladih korisnika/ca.

5.1. Priroda potreba: kontinuitet podrške

U teorijskom i empirijskom dijelu Juventas analize ističe se da mladi koji napuštaju alternativni smještaj često ulaze u samostalni život bez stabilne

mreže podrške. Identifikovani su rizici: niži nivo obrazovanja, stigma tokom školovanja, nezaposlenost ili nesiguran rad, nestabilno stanovanje i veći rizici po mentalno zdravlje. Kritičan problem je što se izlazak iz zaštite često vezuje za uzrast (punoljetstvo), a ne za procjenu spremnosti mlade osobe.

5.2. Obrazovanje, zapošljavanje i stanovanje

Mladi u procesu osamostaljivanja posebno naglašavaju potrebu za praktičnim životnim vještinama, podrškom u daljem školovanju i realnim šansama za zaposlenje. Juventas preporuke ukazuju na potrebu besplatnog doškolovanja, prekvalifikacije i dokvalifikacije, kao i na razvoj modela saradnje sa poslodavcima radi obezbjeđivanja stabilnijeg posla i zarade koja omogućava samostalni život. Usluga „stanovanja uz podršku“ prepoznata je kao ključna za sprečavanje beskućništva i povratka u rizike, ali zahtijeva održivo finansiranje i lokalne partnerske mreže.

5.3. Kapaciteti sistema i podrška stručnim radnicima/ama

Juventas analiza posebno ukazuje na važnost kapaciteta stručnih službi. Preporučuje se preispitivanje normativa za zaposlenje stručnjaka, razvoj afirmativnih mjera i obezbjeđivanje kontinuirane podrške zaposlenima kroz individualnu i grupnu superviziju. Ovo je važno jer kvalitet podrške mladima zavisi od stabilnog i osnaženog stručnog kadra, naročito u uslovima transformacije ustanova i procesa deinstitutionalizacije.

6. Institucionalna podrška: trenutno stanje i ključni jazovi

Institucionalna podrška djeci i mladima obuhvata više sektora: obrazovanje, zapošljavanje, socijalnu i dječju zaštitu, zdravstvo, bezbjednost i lokalnu samoupravu. Nalazi iz dostavljenih dokumenata ukazuju da problem nije samo u „nedostatku programa“, već u

fragmentisanosti, neujednačenoj dostupnosti po opštinama i slabom kontinuitetu usluga u tranziciji ka odraslom dobu.

6.1. Obrazovni sektor

Glavni izazovi su: percepcija slabog kvaliteta i integriteta, neujednačen pristup podršci učenicima, te nedovoljno sistematska prevencija nasilja i rizičnih ponašanja u školama. Pored reforme kurikuluma, potrebni su mehanizmi jačanja integriteta (sprečavanje „kupovine“ ocjena), razvoj školskih timova za podršku i jasne procedure postupanja u slučaju nasilja, uključujući digitalno nasilje.

6.2. Zapošljavanje i ekonomske politike

Mladi ne traže samo „bilo kakav posao“, već pristojne uslove rada i pravičnost. Kada značajan dio mladih vjeruje da su veze i politička pripadnost ključ za posao, institucionalna podrška mora uključiti mjere koje jačaju meritokratiju: transparentne konkurse, karijerno savjetovanje, programe pripravništva i prakse, te podršku preduzetništvu koja je dostupna i mladima bez porodičnih resursa.

6.3. Socijalna i dječja zaštita

Za djecu i mlade pod institucionalnom zaštitom posebno je važan kontinuitet usluga. Juventas preporuke ukazuju na potrebu da se zakonski omogućí ostanak u ustanovi i nakon 18. godine kada procjena pokaže da je to u najboljem interesu mladog čovjeka, te da se ojačaju usluge u zajednici tokom deinstitutionalizacije. Pored toga, lokalne samouprave treba aktivnije uključiti u planiranje i finansiranje usluga za mlade koji

izlaze iz zaštite (stanovanje uz podršku, programi zapošljavanja, socijalna inkluzija).

6.4. Zdravstvo i mentalno zdravlje

Zdravstveni sistem se u percepciji mladih pojavljuje kao jedna od glavnih briga. Na to se nadovezuje potreba za dostupnim servisima mentalnog zdravlja, naročito za adolescente izložene nasilju, mladima koji prolaze tranziciju osamostaljivanja i onima koji iskazuju rizična ponašanja. Integrisani model podrške (škola - primarna zdravstvena zaštita - centar za socijalni rad - lokalne usluge) bio bi efikasniji od parcijalnih intervencija.

6.5. Bezbjednost, pravda i policija u zajednici

Podaci o nasilju, prisustvu droga i nepovjerenju prema policiji ukazuju da je potrebno jačati preventivne pristupe. To uključuje programe policije u zajednici, restorativne prakse u školama, kao i jasne protokole saradnje institucija. Posebno je važno da postupanje prema djeci i mladima bude zasnovano na poštovanju, objašnjenju procedura i jednakom tretmanu, jer se upravo u adolescenciji formira dugoročni odnos prema vladavini prava.

7. Perspektive i preporuke

Perspektive djece i mladih u Crnoj Gori zavise od toga da li će javne politike uspjeti da preokrenu osjećaj nesigurnosti u osjećaj predvidljivosti i pravičnosti. U kratkom roku, ključni zadatak je stabilizacija šansi: obrazovanje koje „vrijedi“, posao koji se dobija na osnovu kompetencija, stanovanje koje je dostupno i podrška koja ne prestaje preko noći na dan punoljetstva.

7.1. Preporuke u oblasti obrazovanja

- Uspostaviti i dosljedno sprovoditi mehanizme integriteta u obrazovanju (transparentne procedure ocjenjivanja, interni i eksterni nadzor, zaštita prijavljiivača nepravilnosti).
- Razvijati školske programe prevencije nasilja i upotrebe psihoaktivnih supstanci, uz jačanje uloge školskih stručnih službi.
- Uvesti sistematsko karijerno vođenje i savjetovanje (od osnovne škole do završnih razreda srednje škole), uz povezivanje sa lokalnim poslodavcima.

7.2. Preporuke u oblasti zapošljavanja i ekonomske sigurnosti

- Kreirati programe prvog radnog iskustva i pripravnništva sa jasnim kriterijumima, uz monitoring da se smanji prostor za kljentelizam.
- Povećati dostupnost obuka, prekvalifikacija i dokvalifikacija, posebno za mlade iz ranjivih grupa i one koji nijesu u obrazovanju ili zaposlenju.
- Razvijati ciljane mjere za zadržavanje mladih: podrška preduzetništvu, lokalni fondovi, poreske olakšice za poslodavce koji zapošljavaju mlade uz mentorsku podršku.

7.3. Preporuke za stanovanje i osamostaljivanje

- Razvijati programe dostupnog stanovanja i subvencionisanog najma za mlade (pilot modeli po opštinama), uz jasne kriterijume i transparentnost.
- Širiti i institucionalizovati uslugu „stanovanja uz podršku“ za mlade koji izlaze iz sistema formalnog zbrinjavanja, uz lokalno finansiranje i partnerske mreže.

- Omogućiti fleksibilniji izlazak iz institucionalne zaštite zasnovan na procjeni spremnosti, uključujući mogućnost ostanka nakon 18. godine kada je to opravdano.

7.4. Preporuke za mentalno zdravlje, bezbjednost i povjerenje u institucije

- Uspostaviti dostupne savjetodavne servise za mlade (školski i vanškolski), sa jasnim upućivanjem na zdravstveni sistem i socijalnu zaštitu.
- Jačati programe prevencije nasilja u zajednici i digitalne bezbjednosti, uz uključivanje roditelja i nastavnika.
- Unaprijediti prakse policije u radu sa djecom i mladima (poštovanje, objašnjenje procedura, jednak tretman), uz razvoj policije u zajednici i mehanizama pritužbi koji su mladima dostupni.

7.5. Preporuke za unapređenje sistema socijalne i dječje zaštite

- Preispitati normative i obezbijediti jačanje stručnih službi u ustanovama i centrima za socijalni rad; obavezna supervizija i kontinuirana obuka.
- U procesima transformacije ustanova i deinstitutionalizacije obezbijediti sveobuhvatnu podršku djeci i mladima (plan osamostaljenja, mentorstvo, podrška u učenju, psihosocijalna podrška).
- Razviti posebne lokalne planove za mlade koji izlaze iz zaštite, sa jasno definisanim ulogama opštine, škola, poslodavaca, Zavoda za zapošljavanje i NVO sektora.

8. Zaključak

Dostavljena istraživanja ukazuju na dvije paralelne stvarnosti: s jedne strane, mladi u Crnoj Gori iskazuju optimizam i želju za boljom budućnošću, a s druge strane, izražavaju zabrinutost zbog nezaposlenosti, slabog kvaliteta javnih usluga i nepravde u sistemima obrazovanja i zapošljavanja. Za djecu i mlade pod institucionalnom zaštitom, rizici su naglašeniji, jer nedostatak porodične mreže podrške čini tranziciju ka odraslom dobu posebno zahtjevnom.

Zajednička nit nalaza je potreba za kontinuiranom, integrisanom podrškom: obrazovanje sa integritetom, tržište rada sa meritokratijom, stambena politika koja omogućava osamostaljivanje i servisi mentalnog zdravlja i bezbjednosti koji vraćaju povjerenje u institucije. Ukoliko ove politike izostanu, rizik je produbljivanje iseljavanja, rast nejednakosti i slabljenje društvene kohezije. Ukoliko se sprovedu, mladi mogu postati najvažniji resurs društvenog razvoja.

Literatura

Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) & Centar za građansko obrazovanje (CGO). (2024). Studija o mladima: Crna Gora – Suočavanje sa nesigurnostima u tradicionalnim okvirima. (Istraživanje IPSOS, N=501, uzrast 14-29).

Juventas. (2023). Analiza istraživanja o položaju djece i mladih pod institucionalnom zaštitom. Podgorica: NVO Juventas.

Juventas. (2021). Samoprocjena ponašanja koje dovode u sukob sa zakonom među srednjoškolcima u Crnoj Gori: rezultati pilot istraživanja (projekat „Kompas“). Podgorica: NVO Juventas.

Aneks 1: Mapa potreba i institucionalnih odgovora

Aneks daje sažetu mapu ključnih potreba djece i mladih, uloge institucija i tipičnih ‘pukotina’ u sistemu koje su istaknute u dostavljenim istraživanjima. Tabela je orijentaciona i služi kao pomoć za planiranje mjera na nacionalnom i lokalnom nivou.

Oblast	Ključne potrebe (iz istraživanja)	Tipični nosioci / sistemi	Uočeni jazovi
Obrazovanje	Kvalitet i integritet ocjenjivanja; smisleno učenje; karijerno vođenje; prevencija nasilja i supstanci.	Škole, Zavod za školstvo, Ministarstvo prosvjete; školske stručne službe.	Percepcija korupcije i “kupovine” ocjena; nedovoljna podrška u školama; slaba veza škole i tržišta rada.
Zapošljavanje	Prilike za prvi posao; pravedni kriterijumi; obuke i prekvalifikacije; dostojanstvene zarade.	Zavod za zapošljavanje ; poslodavci; lokalne samouprave; resorna ministarstva.	Percepcija klijentelizma i partijskog uticaja; nedovoljno plaćene početne pozicije; ograničene šanse u manjim sredinama.

Stanovanje i tranzicija	Dostupan najam/stanovanje ; podrška pri izlasku iz zaštite; mentorstvo i finansijska pismenost.	Opštine; centri za socijalni rad; ustanove; programi “stanovanja uz podršku”.	Diskontinuitet podrške nakon 18. godine; nedostatak stanova i subvencija; slabe lokalne mreže podrške.
Zdravlje mentalno zdravlje	Dostupno savjetovanje; rano prepoznavanje rizika; podrška nakon nasilja; povjerenje u sistem.	Primarna zdravstvena zaštita; psihološke službe; škole; centri za socijalni rad.	Fragmentacija usluga; nedovoljna dostupnost savjetovališta ; stigmatizacija i odlaganje traženja pomoći.
Bezbjednost rizična ponašanja	Prevenција nasilja; bezbjedne škole; suzbijanje droga; digitalna bezbjednost.	Škole; policija; lokalni servisi; NVO programi prevencije.	Visoka percepcija tuča, vandalizma i droga u školama; nepovjerenje u policiju; neujednačene preventivne prakse.

Djeca i mladi pod institucionalnom zaštitom	Stabilna tranzicija; plan osamostaljenja; kontinuirano obrazovanje i posao; podrška zaposlenima.	Ustanove i CSR; resorna ministarstva; lokalne samouprave; poslodavci; NVO sektor.	Rizik "prebrzog" izlaska; nedovoljno stanovanja uz podršku; nedostatak supervizije i kadra; slaba koordinacija opština.
Učešće i društvena kohezija	Smisleno učešće u odlučivanju; povjerenje u institucije; borba protiv polarizacije i dezinformacija.	Savjeti mladih; škole; lokalne samouprave; mediji; civilni sektor.	Nisko interesovanje za politiku i osjećaj nedovoljne zastupljenosti mladih; prostor za teorije zavjere i distancu prema "drugima".

Aneks 2: Predlog indikatora za praćenje (15–29 / djeca i adolescenti)

Indikatori su predloženi za operativno praćenje javnih politika prema djeci i mladima, uz oslanjanje na nalaze o obrazovanju, zaposlenju, bezbjednosti i tranziciji iz zaštite. Mogu se ugraditi u lokalne akcijske planove i strategije.

A2.1. Indikatori ishoda

- Udio mladih koji izražavaju nezadovoljstvo kvalitetom obrazovanja (anketno mjerenje, uporedivo po godinama).
- Udio mladih koji smatraju da se ocjene/ispiti mogu 'kupiti' (percepcija integriteta sistema).
- Udio mladih sa umjerenom ili jakom željom za iseljenjem na period duži od 6 mjeseci.
- Udio srednjoškolaca koji prijavljuju česte tuče/krađe/vandalizam i prisustvo droga u školi.
- Udio srednjoškolaca koji prijavljuju iskustvo nasilja u školi i/ili onlajn uznemiravanje.
- Udio mladih koji smatraju da institucije (npr. policija) tretiraju ljude nejednako.
- Udio mladih koji izlaze iz institucionalne zaštite sa individualnim planom osamostaljenja i pristupom stanovanju uz podršku.

A2.2. Indikatori sistema i usluga

- Broj/obuhvat savjetovaništva za mlade (školska i vanškolska) po opštinama i broj korisnika.
- Broj uključenih mladih u programe prvog zaposlenja/pripravništva i stopa zadržavanja nakon 6–12 mjeseci.
- Broj mladih korisnika usluge 'stanovanje uz podršku' i prosječno trajanje podrške.
- Broj supervizijskih sesija i obuka za stručnjake u ustanovama i CSR koji rade sa djecom i mladima.

- Broj i kvalitet preventivnih školskih programa (nasilje, supstance, digitalna bezbjednost), uz evaluaciju efekata.

A2.3. Izvori podataka i odgovornosti

Za operativno praćenje, preporučljivo je unaprijed definisati ko prikuplja podatke, koliko često i kako se oni objavljuju. Dio indikatora može se pratiti kroz redovna nacionalna istraživanja i administrativne evidencije (škole, CSR, zdravstveni sistem, Zavod za zapošljavanje), dok se dio mora periodično mjeriti anketno (percepcije, iskustva nasilja i povjerenje u institucije).

- Obrazovanje i školska bezbjednost: Ministarstvo prosvjete/škole (administrativni podaci) + periodične ankete učenika.
- Tržište rada: Zavod za zapošljavanje i MONSTAT (stope, programi) + evaluacije aktivnih mjera.
- Socijalna i dječja zaštita: centri za socijalni rad i ustanove (planovi osamostaljenja, usluge) + monitoring lokalnih planova.
- Zdravlje i mentalno zdravlje: primarna zdravstvena zaštita i specijalističke službe + anonimne ankete o dostupnosti i zadovoljstvu.

Aneksi su praktični dodatak analizi: služe da se nalazi iz istraživanja prevedu u mjerljive ciljeve i jasne nadležnosti, kako bi se politike prema djeci i mladima mogle planirati, finansirati i vrednovati na osnovu dokaza.